

Gunhild fra Tuddal – Østlandets første emigrant

Av Leif Skoje

At folk fra kyststrøkene på sørvestlandet var i stand til å finne ut av mulighetene i Amerika, og å gjøre alvor av å dra dit, skal vi sjølsagt ha stor respekt for. Men la oss også ha i tankene at dette var folk som var oppvokst med skip og sjøliv. Norge var allerede et betydelig sjøfartsland både i krig og fred, og reiser ut i verden var hverdagskost for dem som hadde valgt sjølivet som sin livsveg. Og for familie og venner som satt igjen heime i kyst- og fjordbygdene, gjorde rapportene og fortellingene fra dem som var ute, dette livet til noe velkjent. Men det kunne nok røyne på både for de som var ute og for de som venta heime.

Den tidligste utvandringa - en isolert hendelse

Passasjerene på *Restauration* utgjorde i 1825 den første organiserte emigrantgruppa fra Norge til USA. *Restauration* var en liten ombygd (restaurent) seilbåt – en såkalt slupp, derav fikk disse pionerene betegnelsen sluppefolket i emigrasjonshistorien. De ca 60 passasjerene kom fra øyene og bygdene i og rundt Boknafjorden innafor Stavanger: Finnøy, Tysvær, Jærenbygdene, Skjold, Gjesdal, Hjelmeland, Haaland osv.

Disse skal som sagt ha all ære også nå etter snart 200 år, både her heime og blant norskættede i USA. Men vi skal være oppmerksomme på at dette er en annen type utvandring enn det vi herover forbinder med amerikafarten. Utvandringa som satte Tinn og de andre bygdene i Øvre Telemark på norgeskartet fra 1837 og utover, var resultatet av et overbe-

folka landbruk, og dette blei også hovedgrunnen til utvandring i åra som kom. Rogalandsutvandringa i 1820-30-åra var, som vi skal se, heller moti-vert av de vanskelige forholda ei religiøs gruppe, kvekerne, levde under. Forfølgelse er kanskje et for sterkt ord, men at disse blei dårlig behandla av den offisielle kirkeautoriteten var reelt.

Cleung Peerson, som har fått æren av å kalles den norske USA-utvandringas far, var rett og slett en slags eventyrer som disse kvekerne fra Rogaland hadde sendt til USA for å rekognosere, et par år før Restauration la ut på tur.

Turen med Restauration blei heller ikke umiddelbart starten på noen stor utvandringbølge. Mellom 1826 og 1828 reiser bare noen få handelsfolk, handverkere og sjøfolk, blant annet en skipskaptein fra Drammen, til Amerika, Ikke tradisjonelle emigranter altså, men folk mer i embeds medfør.

I 1829-30 reiser en håndfull virkelige emigranter igjen, men disse er også fra kretsen rundt sluppefolket. Det samme gjelder hovedpersonene i denne historien – som vi snart kommer til.

Seilskipet Franklin fra Gøteborg

Nå slår vi opp i første bind av den amerikanske professor Gerhard B.Naeseths store verk: *Norwegian Immigrants to the United States* (Madison, Wisconsin 1993). Her omtales på listeform alle emigranter fra disse første åra. Vi må stoppe opp ved emigrantlistene fra 1831. Her står det om skipet *Franklin* som "arrived in New Bedford (Massachusetts) from Gothenburg, Oct.1, 1831", med Stephen Howland som kaptein. Passasjerene blei registrerte som svensker, men sjøl om kongen deres var svensk – vel, egentlig fransk¹, var de så norske som de kunne være.

En kjent mann i utvandringshistoria, bergenseren Gjert Gregoriussen Hovland og hans familie, står først på passasjerlista. Han blei en kjent brevskriver i 1830-åra. Brev hans blei kopiert i hundretall på Vestlandet og inspirerte til videre utvandring. Vi skal ikke se bort fra at noen numedøler som brakte utvandringstankene til Telemark og Numedal hadde vært borti slike brev.

Og så – de to siste, nr.10 og 11 på passasjerlista, skal vi se nærmere på:

Professor Naeseth skriver at nr.10, Knud Pedersen Falkeid, født i Finnøy i 1781, emigrerte fra Haugesund, og flyttet seinest i 1850 til Missi-

---

¹ Carl Johan – egentlig en fransk general – Bernadotte

on township i LaSalle County, Illinois – nettopp Cleng Peersons rute. Av yrke var han kam-maker. Absolutt ei nisjenæring, sjøl om amerikanerne sikkert behøvde kammer.

Så kommer vi endelig til hovedpersonen i historia vår, kona til Knud, Gunhild Olsdatter Saelvaag, født i 1794. Ei rask opptelling plasserer henne som emigrant nummer noen og sytti av de over 800 000 som skulle komme – og som vi snart skal se, den første fra Østlandet! Virkelig en pionerens pioner!

Hvem var Gunhild Saelvaag?

For mange år siden kom det til Hjartdal historielag henvendelse fra en lokalhistoriker, Gunnar A. Skadberg, fra Hafrsfjord ved Stavanger. Han var i gang med å skrive historia om utvandringa sett fra Finnøy i Rogaland. Han skulle gjerne ha identifisert ei Gunhild Olsdatter født 1794 som han hadde spora til Hjartdal i Telemark. Folketellingslister var allerede den gang digitaliserte og greie å undersøke, og i 1801-listene viste det seg at det fantes en, og bare en, sjuåring med navnet Gunhild Olsdatter i Hjartdal prestegjeld i 1801, og hun var fra Tuddal. Ingen annen Gunhild Olsdatter var født i åra like før eller etter 1894 i hele Hjartdal prestegjeld. Hun var datter av bonde Ola Halvorsen Nord-Grasåsen og Margit Olsdatter Haugelia eller Haugro. Nærmere undersøkelser i *Hjartdalsoga* forteller oss at Ola hadde skjøte på Sud-Grasåsen² fra 1800 til 1803, men at etter denne tid er det usikkert hvor familien blei av.

Helt sikker kunne vi jo ikke være i en slik sak, men det var da i høyeste grad sannsynlig at Ola hadde tatt med seg familien, tre sønner er også nevnt, over fjellet mot Vestlandet etter et mer eller mindre frivillig salg av gården i 1803. Det var ikke helt uvanlig å søke lykken, eller i det minste arbeid, på Vestlandet for folk fra indre bygder i Telemark dengang.

Gunnar Skadberg var i alle fall fornøyd og så at dette var den rette Gunhild og fortsatte sitt historiske arbeid. Blant annet har arbeidet resultert i boka *Øve dammen i Junaiten*, om utvandringa sett fra Stavanger og Ryfylke.

Også vi presenterte historien om Gunhild, på historielagets ferske nettsider (noen av de aller første i hjartdalsbygdene), og seinere ønska Telen og Telemarksmagasinet å bruke historien. Men det lå hele tida en usikkerhet om det virkelig var denne jenta som – uten å ane de sjøl – blei en liten del av norgeshistorien som østlandets første USA-farer. Johannes

---

2 Både gårdsnavnet *Grastjønnåsen* og *Grasåsen* har blitt brukt.

Fra tunet i Grasåsen tidlig på 2000-talet. Utsikt mot sør. Det er vel tvilsomt om noen av disse bygningene er så gamle som fra Gunhilds tid.

Foto: Leif Skoje

Pedersen Nordboe fra Gudbrandsdalen regner vi vanligvis som den første emigranten fra Østlandet, men han reiste et år etter Gunhild og Knud. Nå gjorde nok Nordboe mer ut av seg som historisk emigrant, blant annet som brevskriver.

Dengang hadde vi ikke kompetanse og mulighet til å undersøke kilder nøyere, men nå i 2018 har vi ved hjelp av en historieinteressert pensjonist, Trygve Wang i Skien, fått gjort dette. Han kunne etter litt leiting sende oss opplysninger fra *Ministerialbok* fra Finnøy sokneprestkontor. Der står det svart på hvitt, under inflyttede, at Gunhild Olsdatter Graskjønaasen flyttet til bygda i 1827! Hun er da 33 år gammel og oppført som *tjenestepige for Ole Sælvaag*. Hun kommer fra Hjelmeland, en nabokommune, og det er nevnt en attest fra *Hjerdahls³ Sognepr. af 20 Juni 1826*. Denne skal vi komme tilbake til.

Da er vi sikre, og vi har hatt flaks, for det var ikke så vanlig å ta med seg etternavnet fra tidligere bosted når en flyttet. Et så vanlig navn som Gunhild Olsdatter hadde jo ellers vært nesten umulig å forfølge i kildene.

---

³ *Eldre skrivemåte for Hjartdal*

Knud og Gunhilds historie

Etter denne historien om historien må vi tilbake til hva som egentlig skjedde:

Hva Gunhild opplevde da hun som 9-10-åring kom fra Tuddal til Vestlandet, ligger gjemt for oss idag. Vi har kanskje med en av den tidas rotløse ungdommer å gjøre. Kanskje blei det mye flytting, og hun kan ha blitt offer for både den ene og den andre slags påvirkning. Vi aner det når vi vender tilbake til Gunnar Skadbergs opplysninger om Knud og Gunhild. Da blir det ikke mindre interessant for historieinteresserte telemarkinger:

Knud P. Falkeid var enkemann, uten barn, fra ca 1826, etter ekteskap med ei 20 år eldre kvinne i Tysvær. Han bodde på en husmannsplass under gården Falkeid. Da som nå er nabogården til Falkeid i Tysvær – Hesthammer. Og Cleng Peerson forbindes jo nettopp med Hesthammer. Det viser seg dermed at Knud og Cleng må ha vært nabogutter en periode fra 1801 til 1806, da Cleng flyttet til Finnøy. Knud var et par år eldre enn

nr.	Navn.	alder.	Oppløstning.	komme.	Armindelegede Dødsfærelses-Register.	Bemærkninger.
			1826.			
7	Jorund Egbretsdatter		Årsmønstre	Tifter Bergen		Myrthins 26. Okt. 26
8	Brithu Lemonsdatter Sand	22	. de 7. Kjøpke	Lands de		Kjøpke 1. Novbr 26
			1827.			
1	Gunhild Olddatter Grasåsen	33	Årsmønstre for Ole Selvaag	for Hjelmslandskjøpke		Vilhelms Myrthins 29. Okt. 26 — Myrthins 29. Okt. 26 20 Jani 1826.
2	Peri Daniel D.		Årsmønstre	for Hjelmslandskjøpke		

Her er det endelege beviset på at Gunhild Grasåsen kom til Finnøy og at ho da hadde skaffa seg attest frå presten i Hjordal.

Cleng og det skulle vært interessant å vite hva slags drømmer og framtidsvyer disse to unge mennene hadde, og kanskje delte, i den tida. De fikk ei ikke helt ulik framtid. En ting de også gjorde likt, var å gifte seg med mye eldre kvinner. Clengs første kone var ca 30 år eldre enn sin mann.

En forarget prest i Skjold skriver til prosten

For å finne mer om Gunhild og Knud, må vi holde oss i året 1827. I et brev, datert 3.september, gir presten i Skjold, Thomas Swendsen, en fortegnelse til Prost Knudsen i Jelsa over "foregivne Qvækere i Skjold Prestegjæld der ingen Legitimation have". Han skriver:

... Knud Pedersen Falkeide, ogsaa en Huusmand fra Tysvær, for dum ivrig Haugianer, nu Qvæker uden Legitimation omtrent i 2de Aar og mere. Af hvem han er forledet, veed jeg ei. Formodentlig er det skeet paa den sædvanlig Maade - ved Samtaler, Læsning af Bøger, laante af Qvækerne o.s.v.

For et Aar siden blev han Enkemand, og løb derefter i Hjelmelands Sogn sammen paa Landeveien med en Tøjte, som han trak ind med sig i Tysvær Annex. Dermed var jeg ei fornøjet, men hevdet at han skulde syne hende Veien, skulde skille sig ved hende.

Nu tyede han til Sognepræsten i Hjelmeland, for at blive viet, men da han der teede sig som Qvæker, og sognepræsten fandt, at hans Brud var egentligen hjemme i Hjartdals Præstegjæld i øvre Tellemarken, viste han ham fra sig til vedkommende rette Sognepræst.

Han kommer efter dette tilbage, formodentlig forsynt med nødvendige Attester, for at vies her i Præstegjeldet af mig. Men da Bruden er mig uvedkommende, han selv irriterte mig med sine Qvækernykker, og jeg frygtet Spetacler i Kirken, hvor han nok endog vilde komme til Alteret for at vies med Hatten på Hovedet, henviste jeg ham til Qvækersamfundet i Stavanger, eller til Brudens Sognepræst i Tellemarken.

For Tiden er han med sin Dulcinea⁴ strøget ud af Præstegjeldet, men kommer, desverre! nok atter igjen for at plage mig ...

Det ser altså ut til at paret i denne fortvilte situasjonen virkelig har dratt helt tilbake over fjellet til Telemark for å kontakte presten i Hjartdal, Herman Colbjørnsen Meldahl. Her blir de heller ikke viet, så Meldahl var nok

---

⁴ Presten er ironisk og henviser til verdenslitteraturen. Dulcinea, som Gunhild blir kalt, var Don Quijotes drømmekjæreste.

også en streng prest, men attesten som de var ute etter, ser det i all fall ut til at de har fått.

Hva skjedde på turen til Hjartdal?

Og nå må vi ta oss lov til å fabulere litt: Ser vi her kanskje det første signal inn til disse bygdene om hva som var i gjære på sørvestlandet? Norgeshistorien forteller om de to brødrene Nattestad fra Veggli i Numedal som kom fra handelsferd på Vestlandet, og brakte de første utvandrer-tankene til tinndølene og Øvre Telemark. Men hva med Gunhild fra Grasåsen? Hun og Knud kunne jo allerede 10 år tidligere, i 1827, fortelle om de som hadde dradd med *Restoration* og kommet vel fram. Så kanskje var det hun som sådde et frø av en ide som så gjorde at tanken allerede var bearbeidet og modnet i noen av sambygdingene hennes da utvandring fra Øvre Telemark blei gjort til virkelighet i 1837-39.

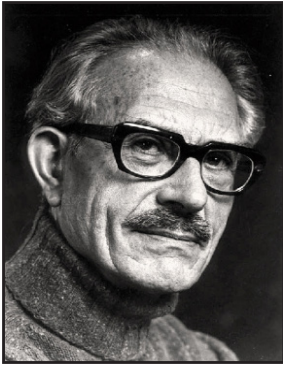
Vi veit ikke hva som ellers skjedde på turen heim til Telemark for Gunhild. De må jo ha vært hos presten på prestegården i Hjartdal. Tok de så turen på et par mil ekstra langs *Prestevegen* til Tuddal for å besøke barndomsheimen til Gunhild? Broren hennes hadde faktisk tatt over en del av gården og eid den en kort periode noen år tidligere, så han bodde kanskje fremdeles i bygda. Slektninger er det i alle fall ganske sikkert at hun hadde i Tuddal, men om disse huska en liten jentunge som kanskje hadde reist allerede i 1803 er vel tvilsomt.

Om hun kom til Tuddal med nyhetene fra Vestlandet, var heller ikke veien til Tinn lang for disse ideene om å finne ny framtid i et ukjent land over havet i vest.

Forfatteren Alfred Hauge

Slik kan vi spekulere 190 år seinere. Men for å komme videre i historien må vi følge Gunnar Skadberg en omvei inn i litteraturens – eller lyrikkens verden: Forfatteren Alfred Hauge (1915-1986) fra Finnøy visste mer om de første emigrantene enn de fleste. Han har blant annet skildret Cleng Peerson og sluppefolket gjennom en storslagen romantrilogi.

Men han har også behandlet temaet i lyrisk form. I forbindelse med et arrangement under utvandringjubileet i 1975 presenterte han et dikt, trolig en prolog, med tittelen *Stig fram Lars Larsen Jeilane, stig fram!* Lars L. Geilane var kveker og selve lederen for sluppefolket, og det er han diktet

Forfatteren Alfred Hauge var kjent med Gunhild og Knud sin historie.

skal minnes. Men noe av teksten tar for seg Knud og Gunhilds situasjon og lyder slik:

Mitt fjerde vitne er av ringe stand:
Knud Falkeid var ein fattig fiskarman.
Han ville gifte seg. Dei kom til presten,
han og hans brud. Og godt! – dei slapp arresten.
Men ikkje slapp dei prestens hånske ord:
"Eg skulle hjelpa dykk til seng og bord?!"
Til vederlag for fylte bryllaupsfat
har eg ein annan rett å by dykk: sølibat!" –
Dei flakka kring eitt år frå sokn til sokn,
Frå Telemark i aust til vest i Bokn.
Det gjekk så vel dei vigde vart på resten
av Gabriel Kirsebom Kielland⁵, Finnøy-presten.

Her røper Alfred Hauge at det endte med bryllup for Gunhild og Knud. Og løsningen lå altså så nær som hos presten på Finnøy, Gabriel Kirsebom Kielland. Han hadde som ung teologistudent i Christiania, hatt sterke kvekersympatier da han hadde kontakt med stavangerfolk som hadde etablert kvekermenighet i hovedstaden. Der hadde det faktisk vært kvekersamlinger hos ei søster og en svoger av Hans Nilsen Hauge, Hans og Karen Erichsen, i deres kjøpmannsgård i Tollbodgaten.

Kielland blei seinere også knyttet til brødrevennenes (Herrnhuternes) forsamling. Men sympatien for kvekerne gjorde at han løste Gunhild og Knuds store problem ved å vie dem i Finnøy kirke 8.april 1828. Da var Gunhild 34 og Knud 47 år gammel.

---

⁵ Hauge skriver Gabriel Schanche Kielland, men Gunnar Skadberg veit det skal være Gabriel Kirsebom Kielland. Han har derfor rettet dette navnet i diktet.

Etablering og utvandring

Som vi husker, var Gunhild i 1827 registrert som *tjenestepige for Ole Sæ/vaag*. Nå fikk hun og Knud som ektepar slå seg ned på husmannsplassen Selvåg på øya Fogn, dette forklarer Gunhilds etternavn i emigrantlista.

På den øya hadde Cleng Peerson også mange kjente. Visstnok hadde han bodd der før han gjorde sin andre rekognoseringsstur til Amerika i 1824. Og Gunnar Skadberg er kjent med at det kom brev fra Cleng til folk på øya seinere, så der var folk vel orienterte om forholda til sluppefolket som hadde slått seg ned i Kendall ved Ontariosjøen. Videre forteller han at Gunhild og Knud i 1831 brøt opp og fikk skyss med ei sildejekt til Gøteborg, der de gikk ombord i *Franklin* rundt 1. august samme år.

I Amerika slutta Gunhild og Knud seg i første omgang til sluppefolket i Kendall i staten New York. Men så, i 1834, da Cleng Peerson etablerte det nye settlementet *Mission Township* i LaSalle County i Illinois, blei de med dit. Her er altså Gunhild pioner i aller første rekke i den etableringen som skulle grunnlegge skandinavisk historie i den amerikanske midtvesten. Etterhvert blei stater som Illinois og Iowa og snart enda mer Wisconsin, Minnesota og Dakota-statene de typisk norske og skandinaviske reise-måla.

Hjartdølenes rolle i utvandringshistorien

Selv om etableringen i Mission Township er svært viktig i den tidligste norsk-amerikanske historien blant annet gjennom *Rue-følget* fra Tinn, blei dette likevel et sidespor i forhold til den store norske immigrasjonshistorien i USA. Stedet lå sør-vest for Chicago, og her forsvinner etterhvert Cleng Peerson ut av vår historie. Han drar seinere videre sørover sammen med et fåtall tilhengere og ender opp i Texas, der han dør i 1865.

I 1839 kommer utvandringen som setter retningen for de virkelige store utvanderbølgene som skulle komme. Dette er først og fremst det såkalte Lurås-følget, dominert av tinndøler – men også mange hjartdøler følger dette året. Disse etablerer seg ikke sør-vest, men nord-vest for Chicago – i Wisconsin, og dermed markerer de retningen de mange hundre tusen seinere skulle følge.

Og dette er ikke en lokalpatriotisk tolkning av utvandrerhistorien, det er ganske klare og lett tilgjengelige fakta.

Epilog

Gunhild Grasåsen forsvant for oss i LaSalle County i den tidligere trykte utgaven av historien. Men det fantes et spor som kunne følges videre. I lista til Professor Naeseth står det under Gunhild en henvisning til ei amerikansk kilde – trolig en folketelling: *Par.rec.; 1850 III. cen.*

Utfra dette kan så Trygve Wang igjen hjelpe oss. Til tross for amerikaniserte navn finner han dem: Canute Pearson og Gunnel Pearson er i 1850 henholdsvis 70 og 57 år gamle og har sønnen Thomas på 12. De bor fremdeles i Mission township i LaSalle County i Illinois, og de er farmere.

Ved videre søk på sønnen blir det noe usikkert, men vi finner en Thomas Pearson i rett alder, 23 år, i en folketelling i 1860. Han bor sammen med ei Jane Farbes på 30 år og sjuåringen Charles Farbes. Han er dagarbeider i Lake township i Cerro Gordo⁶ County i Iowa. Stedet ligger langt nord i Iowa, ikke langt fra Decorah – byen som i dag er kjent for det norsk-amerikanske Westerheim-museet og det nesten like norske Luther College. Måten etternavnet *Pedersen* har blitt amerikanisert på – til *Pearson*, gjør sjansen for at dette er sønnen til Gunhild og Knut svært stor. De fleste Pedersen-er kalte seg jo Peterson i USA.

Om det finnes etterkommere i dag har vi ikke kunnskap om. Hvordan den lille familien hadde det i USA veit vi heller ikke noe om. Kvekertroen fikk de trolig ha mer i fred enn i Norge, selv om konflikter og rivninger mellom religiøse retninger slett ikke var uvanlig i det norske Amerika.

Kilder:

Kildene er nevnt i teksten. Ellers er det vanlig norgeshistorie og standardverk om norsk utvandring som fyller ut historien f.eks.:

- ◇ Lovold, Odd Sverre: *Det løfterike landet*. Universitetsforlaget 1983
- ◇ Andres A. Svalestuen: *Tinns emigrasjonshistorie 1837-1907* Universitetsforlaget 1972
- ◇ Gunnar Skadberg: *Øve dammen i Junaiten. Utvandringen til Amerika, sett fra Stavanger og Ryfylke*. Wigestrands, 2007

---

⁶ Et sidespor, men interessant for noen: Dette var stedet der Rock'n Roll-pionerne Buddy Holly og Ritchie Valens omkom i flyulykke i 1959 – "... the Day the Music died"